

Spotkania Humanistyczne
Międzynarodowy Interdyscyplinarny Periodyk Naukowy
International Interdisciplinary Scientific Journal

2014

ISSN 2081-3163

ARTYKUŁY

Elena Zhminko

(Uniwersytet Warszawski, Warszawa)

Światowa przestrzeń komunikacyjna a instytucjonalizacja komunikowania międzynarodowego¹

W latach siedemdziesiątych XX wieku trwała dyskusja nad nowym łaodem, który miał zapanować w stosunkach międzynarodowych pod wpływem rozszerzających się i pogłębiających więzi pomiędzy państwami². Za czynnik decydujący o rozpoczęciu tej dyskusji można uznać jednak procesy ekonomiczne oraz chęć państw zachodnich, aby wejść na nowe rynki. Nie było to możliwe do zrealizowania bez zmian w procesie przepływu informacji i stworzenia ogólnej przestrzeni dla jej wymiany. Kraje rozwijające się opowiedziały się za określeniem „międzynarodowy łaód informacyjny”, które podkreślało odpowiedzialność poszczególnych państw za treść oraz regulację wymiany informacji, zachowanie kontroli ze strony państwa nad tym procesem. Państwa zachodnie na czele ze Stanami Zjednoczonymi forsowały termin „światowy łaód informacyjny”³, ignorujący – zdaniem pierwszej grupy państw – powyższe argumenty.

Oddając słusność temu rozumowaniu w warunkach dwubiegunowego dzielenia wpływów w stosunkach międzynarodowych oraz walki ideologii, należy

¹ Artykuł jest częścią przygotowywanej przez autorkę rozprawy doktorskiej pt. „Wizerunek państwa w komunikowaniu międzynarodowym – uwarunkowania teoretyczne”.

² Janusz Symonides rozróżnia dwa rodzaje definicji „ładu międzynarodowego”: pierwsza definicja traktuje go jako rezultat normatywnej i instytucjonalnej regulacji stosunków między państwami; druga zaś określa go jako zorganizowany system stosunków międzynarodowych czy system relacji między uczestnikami życia międzynarodowego. J. Symonides, *Prawo międzynarodowe jako normatywna podstawa stosunków międzynarodowych*, w: *Współczesne stosunki międzynarodowe. Praca zbiorowa*, Warszawa 2008, s. 31-32.

³ Tomasz Klin zaznacza, że pojęcie „światowego ładu” jest węższe od „ładu międzynarodowego” i dotyczy porządku we współżyciu międzynarodowym o zasięgu globalnym. Autor podkreśla, że pojęcie to jest stosunkowo nowe, gdyż o łaodzie globalnym można mówić dopiero od powstania pierwszej powszechnej organizacji międzynarodowej, czyli Ligi Narodów. Zob. T. Klin, *Wizje ładu międzynarodowego w niemieckiej i anglosaskiej myśli geopolitycznej w okresie II wojny światowej*, Toruń 2008, s. 17.

zaznaczyć, że we współczesnych warunkach można używać terminu „światowy ład komunikacyjny”, zwracając uwagę tym samym na tendencję do ogarnięcia rozwojem technologicznym w dziedzinie komunikacji wszystkich państw globu oraz do ujednolicenia zasad co do kreowania tego ładu na warunkach pełnoprawnego uczestnictwa. Użycie określenia „ład” świadczyło o zainteresowaniu państw instytucjonalizacją stosunków międzynarodowych w dziedzinie komunikacji i informacji. Termin „komunikacyjny” natomiast definiuje proces przepływu informacji jako wymianę informacji w celach porozumienia, zakłada integrację oraz dążenie do wspólnego rozwoju⁴. Jednak rozumienie światowego ładu różni się w poszczególnych częściach świata, na co ma wpływ historia narodów i regionów, warunki gospodarcze i społeczne, a także kontekst polityczny. Należy podkreślić, że społeczeństwo międzynarodowe z reguły charakteryzuje się pluralizmem idei, poglądów i wartości oraz różnorodnością tożsamości politycznych. Jedne z nich są niegroźne z punktu widzenia bezpieczeństwa międzynarodowego, inne – kontrowersyjne i niosące załączek konfliktu⁵. Można zatem zaryzykować stwierdzenie, że próby tworzenia ładu komunikacyjnego w oparciu o zasadę elitarności i wyższości jednych krajów nad innymi z góry są skazane na niepowodzenie z punktu widzenia przestrzegania pryncypiów wolności i otwartości. Realizacja takich wizji może posuwać się naprzód, ponieważ jest łatwiej znaleźć konsensus pomiędzy elitami mocarstw, niż włączyć w proces decyzyjny państwa zależne od innych gospodarczo.

Pokrewnym zagadnieniem jest pytanie o powstanie tzw. otwartej komunikacji (*open communication*), która obejmuje swobodnie przepływające współdziałania i informacje pomiędzy różnymi poziomami społeczeństwa międzynarodowego oraz wewnątrz państwa i jest możliwa w kontekście demokracji. Shira Loewenberg, mówiąc o znaczeniu otwartej komunikacji do budowania kultury pokoju w świecie, podkreśla, że powinna ona przebiegać w warunkach przejrzystości i odpowiedzialności państwa i jego instytucji w stosunku do obywateli w systemie obejmującym wszystko i wszystkich, kogo można spotkać w funkcjonalnym (albo dysfunkcyjnym) społeczeństwie⁶.

Idea światowego przepływu informacji integruje cele ściśle polityczne ze społeczno-kulturowymi, wśród których można wymienić:

- cele polityczne:

- 1) zapewnienie bezpieczeństwa państw narodowych oraz rozwiązywanie konfliktów politycznych i wojennych;

⁴ Zob. J. Sobczak, *Europejski ład komunikacyjny w procesie globalizacji*, w: *Europejska myśl polityczna wobec globalizacji. Tradycja i wyzwania współczesności*, pod red. J. Sobczaka i R. Bäckera, Łódź 2005, s. 44-46; J. Sobczak, *Problemy społeczeństwa informacyjnego w dobie globalizacji*, [w:] *Bariery rozwoju na progu XXI wieku. Wybrane problemy*, praca zbiorowa pod red. T. Wallasa, Warszawa 2007, s. 195-197.

⁵ A. Hurrell, *One world? Many worlds? The place of regions in the study of international society*, "International Affairs" 83:1 2007, s. 144.

⁶ Sh. Loewenberg, *Open communication*, [w:] J. de Rivera (red.), *Handbook on Building Cultures of Peace*, New York 2009, s. 167.

- 2) obrona interesów narodowych państwa⁷ oraz negocjacje między państwami;
 - 3) dążenie do światowego ładu pokojowego i utrzymania harmonii na arenie międzynarodowej;
 - 4) wsparcie rozwoju ekonomicznego krajów rozwijających się, co spowoduje ustanowienie stabilizacji w świecie wartości cywilizacyjnych;
- cele społeczno-kulturowe:
- 6) zapewnienie dostępu do informacji wszystkim krajom na takich samych zasadach;
 - 7) sprzyjanie rozwojowi społecznemu i podwyższeniu poziomu życia w poszczególnych krajach;
 - 8) stworzenie przyjaznego klimatu informacyjnego i intelektualnego dla oceny osiągnięć państwa i określenia priorytetów rozwoju na przyszłość;
 - 9) zapobieganie kulturowemu imperializmowi⁸.

W polityce zagranicznej i bezpieczeństwa niemal każdego państwa, a tym bardziej mocarstwa, wśród priorytetowych zadań znaleźć można budowanie „prestżu, umożliwiającego sytuowanie się w gronie racjonalnych i odpowiedzialnych współtwórców porządku międzynarodowego”⁹.

Analizując systemy medialne różnych państw i różnice występujące między nimi, można stwierdzić, iż różnice te powstawały i ewoluowały w procesie historycznym i zależały w większym stopniu od ideologii panującej w państwie oraz systemu rządów i ustrojów politycznych, co wiązało się z eliminowaniem odmiennych celów. Poza tym sposób funkcjonowania mediów w państwie jest ściśle związany z kulturą narodu, dlatego projekty transformacji tych systemów, na przykład w Europie Środkowej i Wschodniej przez państwa rozwinięte demokratycznie nie zawsze przynosiły pożądane skutki. Można zaryzykować stwierdzenie, że metody transformacji w krajach postsowieckich albo innych rozwijających się sprawdzają się tylko w tym przypadku, kiedy mają na celu aktywizację środowiska lokalnego, lecz nieprzenoszenie – nawet z uwzględnieniem niektórych potrzeb komunikacyjnych i kulturowych państwa – swoich, może nawet sprawdzonych, rozwiązań instytucjonalnych.

Istotnym punktem debaty jest podkreślenie roli zasady suwerenności (*sovereignty principle*) państw w tworzeniu i wprowadzaniu własnego niezależnego

⁷ Tutaj obronę interesów narodowych rozumiem zarówno jako utrzymywanie przez państwa narodowe swojej linii rozwoju, czasem niezgodnej z wizją innych państw-sojuszników, jak i rezygnację z niektórych funkcji państwa na rzecz priorytetowych interesów wspólnoty państw, do której dane państwo się zalicza albo z którą wiąże go inne umowy o współpracy i współdziałaniu.

⁸ Imperializm kulturowy oznacza dominację wysoko rozwiniętych państw nad systemami medialnymi poszczególnych państw narodowych. Zob. S.J. Baran, J.S. McIntyre, T.P. Meyek, *Self, Symbols & Society. An introduction to mass communication*, New York 1984, s. 226.

⁹ *Współczesne stosunki międzynarodowe*, pod red. T. Łoś-Nowak, Wrocław 2008, s. 113. Zob. także: T. Łoś-Nowak, *Paradygmat realistyczny. Projekcje ładu międzynarodowego XXI wieku*, [w:] R. Kuźniar, *Porządek międzynarodowy w XXI wieku*, Warszawa 2005, s. 21 i n.

systemu informacyjnego¹⁰. Jak wskazano wcześniej, tendencje do globalnej integracji prowadzą do podważenia rzeczywistej realizacji danego postulatu, gdyż pod wpływem czynników gospodarczych, takich, jak: transgraniczne przepływy finansowe, rozwój rynków elektronicznych, także inne państwa tracą uprawnienia do podejmowania decyzji. Paradoksalnie, ale wraz z procesem utraty wpływów na procesy zachodzące w globalnej gospodarce oraz – co z tym się wiąże – na kierunki rozwoju stosunków międzynarodowych, lepiej jest zapewnione bezpieczeństwo państwa niż bezpieczeństwo obywatelskie. Rządy także sprzyjają bogaceniu się globalnych rynków w sektorze zbrojeniowym oraz komunikacji.

Według Majda Tehraniana, który wypowiedział się podczas Światowego Kongresu Socjologicznego w Montrealu w 1998 roku, elementy globalizacji zawierają kapitał transgraniczny, pracę, zarządzanie, wiadomości, wizerunki i przepływy danych¹¹. Państwo narodowe dokłada starań, żeby móc kontynuować we współczesnych warunkach kontrolowanie tych poszczególnych elementów. Wśród najbardziej rozpowszechnionych metod znalazły się opodatkowanie oraz kontrola nad prawami własności. Zabezpiecza to ciągłość realizacji interesów narodowych w coraz bardziej globalizującym się środowisku.

Konceptualizacja przepływów informacyjnych/komunikacyjnych z rozwojem dziedziny komunikowania międzynarodowego stała się bardziej złożona i obecnie obejmuje zarówno treści przepływów, jak i ich infrastrukturę, odbiorców, rodzaje przepływów oraz struktury komunikacyjne. Interesujących uwag dostarczają rozważania na temat roli państwa narodowego w komunikowaniu międzynarodowym Sandry Braman, która podziela opinię, że państwo narodowe powinno być postrzegane jako procesor informacji¹².

Rozdzielenie różnych rodzajów źródeł informacji – zauważa autorka – sposoby, w jakich jest dodawana do nich wartość, oraz środki, za pomocą których można stwierdzić prawa własności, były wśród najistotniejszych cech informacyjnej gospodarki, które pojawiły się do końca 20 wieku¹³.

¹⁰ C.J. Hamelink, *The Future of World World Communication*, [w:] Valeriana. *Eseje o komunikowaniu między ludźmi*, pod red. J. Mikułowskiego-Pomorskiego i Z. Bajki, Kraków 1996, s. 71.

¹¹ Za: T. Pludowski, *International Communication Flow: Global Media's Performance*, „Global Media Journal – Polish Edition”, nr 1, Spring 2006.
www.globalmediajournal.collegium.edu.pl/artykuly/wiosna%202006/Pludowski-International%20Communication%20Flow.pdf.

¹² S. Braman, *A Pandemonia Age. The Future of International Communication Theory and Research*, [w:] *Handbook of International and Intercultural Communication Handbook of International and Intercultural Communication. Second Edition*, ed. by W.B. Gudykunst, B. Mody, Thousand Oaks – London – New Delhi 2002, s. 401.

¹³ *Ibidem*, s. 401. Autorka wskazuje także, że właśnie na tym polegała debata o nowym światowym łańdźcie informacyjnym i komunikacyjnym, koncentrująca się na prawie oraz sposobności krajów rozwijających się do samodzielnego albo za pomocą dziennikarstwa, albo nadzoru satelitarnego kontrolowania przepływów informacji.

W związku z zaistnieniem fenomenu wirtualnej komunikacji¹⁴, w kulturze powiększyła się ilość oraz znaczenie znakowo-symbolicznych reprezentacji świata obiektywnego. Wirtualizacja komunikacji stała się atrybutem współczesności. Obserwuje się także utratę dystansu między symbolizacją rzeczywistości a jej ontologiczną reprezentacją: komunikowanie nabiera tendencji odtwarzających, odzwierciedlających, a traci swój substancjonalny charakter. Możemy zatem mówić nie o przedstawionej rzeczywistości, lecz o jej interpretacjach.

Stabilne kontakty informacyjne między państwami kształtują się przez międzynarodowy system informacyjno-komunikacyjny, na który składają się instytucje, kanały oraz mechanizmy wymiany informacji pomiędzy aktorami sceny międzynarodowej¹⁵. Ważna wydaje się jednak konstatacja rozróżnienia pojęć „ład światowy” bądź „międzynarodowy” oraz „system międzynarodowy”, które czasem są wykorzystywane zamiennie. Pod tym względem „ład światowy” można byłoby określić jako zasady współżycia międzynarodowego, na podstawie których budują się relacje między uczestnikami międzynarodowej sceny politycznej w obrębie danego systemu, czyli są to reguły, na których opierają się interakcje między elementami systemu międzynarodowego o określonej strukturze.

Funkcjonowanie współczesnego systemu informacyjno-komunikacyjnego na płaszczyźnie międzynarodowej podtrzymują zasady kształtowania strumieni informacyjnych, tworzone przez głównych aktorów komunikowania międzynarodowego. Strumienie te można umownie podzielić na państwowe, kształtujące się w poszczególnych państwach narodowych, i globalne, na które składają się przepływy komunikacyjne za pośrednictwem instytucji międzynarodowych. Solovjov dokonał próby wyodrębnienia następujących zasad kształtowania strumieni informacyjnych:

- dążenie do poszerzenia informacyjnych możliwości obywateli, ich dostępu do różnorodnych systemów informacyjnych;
- podtrzymanie konkurencji w informacyjnej sferze;
- przestrzeganie gwarancji równouprawnienia dla zagranicznych i narodowych (indywidualnych bądź korporacyjnych) środków masowego przekazu oraz innych aktorów na rynku informacyjnym;
- przyznanie i wsparcie różnorodności kulturowej i tradycji różnych audytoriów;

¹⁴ Białoruski naukowiec Lazarevich podaje następującą definicję wirtualnej komunikacji: „Z reguły, pod pojęciem wirtualnej komunikacji rozumie się taką formę komunikacji, która opiera się i się realizuje przy wykorzystaniu elektronicznych środków komunikowania, przebiega w specjalnie stworzonym środowisku cyfrowym (sieci, abstrakcyjnej przestrzeni), zawierającym całokształt informacji, którą operuje użytkownik”. Por. А.А. Лазаревич, *Глобальное коммуникационное общество*, Минск 2008.

¹⁵ Wyżej zostały omówione narodowe systemy informacyjno-komunikacyjne, charakteryzujące się współcześnie segmentacją oraz połączeniem form przekazania informacji, co powoduje naruszenie kombinatoryki politycznej komunikacji. Jedną z charakterystyk tych systemów jest brak odpowiedniego doboru instytucji oraz zakłócenia w ich współpracy.

- pomoc mniej rozwiniętym krajom w rozwoju informacyjnym przemysłu, włączenie do światowych procesów informacyjnych;
- jakościowe rozszerzenie możliwości wykorzystania współczesnych technologii informacyjnych w różnorodnych dziedzinach sfery społecznej (przede wszystkim w oświacie i służbie zdrowia);
- udoskonalenie prawnych i technicznych sposobów ochrony tajemnicy prywatnej w sferze informacyjnej;
- stałe udoskonalenie technicznych kanałów łączności i ich niesprzeczności;
- uzgodnienie narodowego ustawodawstwa w dziedzinie informacji z standardami i zasadami demokracji;
- opracowanie i wprowadzenie do praktyki kodeksów etycznych dziennikarstwa¹⁶.

Nadmienić należy, że państwowy system informacyjno-komunikacyjny bazuje na formach instytucjonalnych, które są bezpośrednio związane z instytucjami reprezentującymi poszczególne gałęzie władzy. Jednak obecnie dynamika państwowych strumieni informacyjnych obniża się na rzecz strumienia globalnego. Mimo to funkcjonowanie instytucji społecznych organizuje tę przestrzeń i stwarza możliwość współdziałania na różnych poziomach.

Wśród podstawowych elementów ładu światowego można wymienić prawo międzynarodowe oraz układ sił¹⁷. Specyfika regulacji prawnych światowego ładu komunikacyjnego polega na tym, że obowiązujące prawo tworzą podmioty, które wykonują z reguły nie podlegają one nadrzędnej władzy. Z tym wiąże się także rzadkość otwartego, niekrytego¹⁸ naruszania tego prawa i innych ustaleń regulujących przepływ informacji w strumieniu globalnym. Układ sił będący elementem komunikacyjnego ładu światowego, może być potraktowany jako wskaźnik rozwoju technologicznego poszczególnych państw, który z reguły jest wyższy w mocarstwach, nieodbiegający od normy w państwach średniej rangi i niski w państwach bez możliwości wywierania bezpośredniego wpływu na kształtowanie ładu. Te dwa ostatnie rodzaje państw mogą jednak to robić poprzez uczestnictwo w organizacjach międzynarodowych oraz zawieranie sojuszy z lepiej prosperującymi aktorami społeczności międzynarodowej.

Kwestia międzynarodowego bezpieczeństwa informacyjnego nabiera kompleksowego charakteru – polega to na przesunięciu punktu ciężkości z bezpieczeństwa narodowego, leżącego w gestii instytucji wewnątrzpaństwowych, na ochronę zbiorowego bezpieczeństwa informacyjnego, którego ramy prawne ustalają organy międzynarodowe. Istotną rolę w tym odgrywa administracyjno-państwowy poziom zapewnienia bezpieczeństwa informacyjnego państwa,

¹⁶ *Политические коммуникации*, под ред. А.И. Соловьёва, Москва 2004, с. 59.

¹⁷ T. Klin, *dz. cyt.*, s. 20.

¹⁸ Jeżeli państwo nie zgadza się na przyjęte zasady funkcjonowania w przestrzeni informacyjno-komunikacyjnej, ma dwie drogi: albo stara się pod pretekstem obrony własnej suwerenności szukać możliwości obejścia przyjętych zasad, albo rezygnuje ze swojego udziału w organizacji bądź sojuszu, na płaszczyźnie którego zostały wprowadzone.

pozwalającego przeciwstawiać się dominującym przepływowi zza granicy państwa narodowego oraz określającego możliwości państw w komunikowaniu z innymi podmiotami stosunków międzynarodowych. Biorąc pod uwagę owe elementy, można przyjąć za Brandmanem, że jako bezpieczeństwo informacyjne rozumiemy następująco:

zdolność państwa do obrony wszystkich obszarów życia społecznego, świadomość i psychikę obywateli przed negatywnym oddziaływaniem informacyjnym, zabezpieczenia subiektów politycznego i wojskowego kierownictwa danymi dla pomyślnej modernizacji społeczeństwa i armii, niedopuszczenie przecieku zamkniętej, społecznie cennej informacji i zachowanie stałej gotowości do informacyjnego zmagania wewnątrz kraju, jak i na arenie światowej, przyczynienia się do osiągnięcia stabilności społecznej i zgody w społeczeństwie¹⁹.

Z braku jakościowej i ilościowej równowagi w przepływie informacji między państwami rodzą się możliwości interwencji informacyjnej albo zależności informacyjnej jednych państw od drugich.

Aprobowanym instrumentem w zakresie określenia ram funkcjonowania państw w międzynarodowej przestrzeni komunikacyjnej oraz fundamentalnym elementem systemu bezpieczeństwa informacyjnego państwa są regulacje prawne na poziomie międzynarodowym oraz państwowym²⁰. Jako że światowa przestrzeń komunikacyjna charakteryzuje się wielopłaszczyznową multipolarnością w większym stopniu od światowej przestrzeni politycznej, istnieje wiele centrów zdolnych do zarysowania ram prawnych dla funkcjonowania poszczególnych państw w tej przestrzeni. Multipolarny system jest bardziej przystosowany do budowy i konstruowania międzynarodowego systemu bezpieczeństwa w dziedzinie informacji i komunikacji oraz do współpracy na tej płaszczyźnie.

Podsumowując, można sformułować wniosek, że na obecnym etapie ładu międzynarodowego ważna jest nie ilość informacji bądź wiedzy, którą posiada państwo, lecz ilość strumieni komunikacji, w których uczestniczy, stąd operacyjny charakter informacji w strukturze podobnych komunikacji. Jak dostrzega Kuznietzov:

W zorganizowanym podobnie strumieniu informacyjnym na pierwsze miejsce wysuwa się nie przekaz danych o właściwościach towaru albo usługi, to znaczny racjonalna denotacja obiektu, lecz stworzenie jego wizerunku, mobilizującego raczej afektywne konotacje. Mianowicie, we współczesnej ekonomice wizerunek przynosi przychód i stymuluje rozwój biznesu reklamowego. Nie o monopol na przekaz wiadomości walczą właściciele środków masowego przekazu, lecz o stworzenie korzystnego dla nich albo dla ich zleceniodawców wizerunku wydarzeń²¹.

¹⁹ Э.М. Брандман, *Глобализация и информационная безопасность*, „Философия и общество”, 2006 №1, с. 33.

²⁰ Do tych ostatnich zalicza się doktryny bezpieczeństwa informacyjnego oraz koncepcje bezpieczeństwa narodowego.

²¹ Д.В. Кузнецов, *Роль современных коммуникаций в формировании массового сознания*, „Философия и общество”, 2004 №3, с. 92-104.

Rozwijające się w ostatnich dziesięcioleciach fenomeny mieszanych i mobilnych tożsamości, wirtualnych zbiorowości oraz pogranicznych wspólnot powodują zmianę w podejściach badawczych, które nie mogą być ujęte w państwowo centryczny schemat, lecz wymagają wskazania wpływu globalnego strumienia komunikacji.

Instytucjonalność jest jedną z właściwości komunikacji międzynarodowej, wskazującą na to, że źródłem danej komunikacji są organizacje i instytucje, które uprawniają jednostki do komunikowania się w ich imieniu oraz zabezpieczają im prawo do nieskrępowanego przepływu informacji. Takim kanałem są przede wszystkim instytucje międzynarodowe współtworzone oraz wykorzystywane jako przestrzeń dyskusji, regulacji oraz kontrolowania państw narodowych w ustosunkowaniu się do wspólnie wyrobionych zasad i praw. Stopień rozwoju instytucjonalizacji w obszarze komunikowania i informowania świadczy o poziomie rozwoju społecznego środowiska międzynarodowego oraz służy za wskaźnik postępu w zaangażowaniu poszczególnych państw w kreowaniu światowego ładu komunikacyjnego. Instytucjonalizacja oddziałuje w dwóch kierunkach: daje równouprawnienie państwom mniejszym i słabszym pod względem technologicznym i zasobów informacyjnych oraz powstrzymuje zapędy skłonnych do dominacji większych państw. Dlatego ważnym atutem instytucjonalizacji komunikowania międzynarodowego jest jej zdecentralizowany charakter, bowiem proces tworzenia jej systemu zależy od negocjacji między państwami, uzgodnionych działań oraz znalezienia optymalnych rozwiązań, powstających w drodze kompromisu.

„Instytucjonalizacja - jak zaznacza Jarosław Gryz - jest wynikiem procesów internacjonalizacji²², oddziaływań i współzależności międzynarodowych”²³. Potrzeba instytucjonalizacji pojawiła się bowiem wraz z koniecznością wprowadzenia koordynacji w proces kształtowania relacji między państwami, ich wzajemnych oddziaływań na arenie międzynarodowej. Nadmienić należy, że instytucjonalizacja w dziedzinie komunikowania międzynarodowego była ściśle związana z tendencjami w międzynarodowych stosunkach politycznych i gospodarczych, bowiem każde współdziałające zespoły oddziaływań międzynarodowych, stworzone przez państwa, stanowią swojego rodzaju „nowe węzły komunikowania”²⁴ niezależnie od obszaru funkcjonowania.

Biorąc za punkt wyjściowy definicję podaną przez Grażynę Michałowską, za instytucjonalizację komunikowania międzynarodowego uznać można formy współ-

²² W procesie internacjonalizacji, czyli dynamicznego rozwoju wszystkich rodzajów stosunków międzynarodowych, szczególne miejsce zajmują przepływy informacji jako czynnik łączący zachodzące procesy w sferze materialnej i duchowej społeczeństw. W rezultacie dokonuje się zagęszczenie komunikowania międzynarodowego i rozwój regulujących go norm, składających się na systemy informacji, w celu wyeliminowania niepożądanych skutków, a mianowicie: dyskryminacji państw rozwijających się i słabo rozwiniętych, dezinformacji, dysproporcji w przepływach informacji. Zob. J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2000, s. 190-192.

²³ J. Gryz, *Proces instytucjonalizacji stosunków transatlantycznych*, Warszawa 2004, s. 20.

²⁴ J. Kukułka, *dz. cyt.*, s. 205.

pracy międzynarodowej, charakteryzujące się pewną trwałością, co najmniej podstawową strukturą organizacyjną, służące określonym celom w dziedzinie komunikowania i informacji oraz przynoszące korzyści uczestnikom stosunków międzynarodowych, w tym państwom²⁵. Odwołując się natomiast do definicji instytucjonalizacji zaproponowanej przez Marka Pietrasia²⁶, można wywnioskować, iż największe znaczenie w tym mają instytucje międzynarodowe, rozumiane jako zespoły struktur, reguł i mechanizmów, odzwierciedlające dążenia uczestników interakcji do stworzenia stabilnego i uporządkowanego fundamentu dla współpracy w dziedzinie komunikowania. Niewątpliwie specyfika powstających instytucji w przestrzeni światowej jest czynnikiem wyróżniającym poszczególne dziedziny współpracy międzynarodowej. Jak dostrzega E. Ponomariova, instytucjonalizacja może być pojmowana jako „proces ukształtowania specyficznego zestawu społecznych norm i reguł, nadających kontekst ludzkiej koegzystencji i współdziałania”²⁷. Powstawanie instytucji jako narzędzi regulacji współpracy międzypaństwowej z jednej strony wprowadza pewien porządek funkcjonowania podmiotów życia międzynarodowego, czyli w perspektywie dąży do stabilizacji i ją wprowadza, z drugiej zaś – instytucje niepoddawane restrukturyzacji mają tendencję do starzenia się, zeszytywnienia, zbiurokratyzowania się, co – paradoksalnie – powoduje utratę zaufania podmiotów je kształtujących. Wśród opinii, eksponowanych przez nurty realistyczny, uniwersalistyczny oraz racjonalistyczny²⁸, można wyodrębnić najważniejsze charakterystyki instytucji jako takich na szczeblu międzynarodowym, do których powinno się dążyć, a mianowicie: ukierunkowanie na utrzymanie i wzmocnienie równowagi sił w układzie potencjałów w systemie międzynarodowym, zachowanie dynamizmu w rozwoju instytucji²⁹, kształtowanie stosunków opartych na solidarności społeczności międzynarodowej.

W ujęciu Józefa Kukułki:

do procesu tworzenia instytucji zalicza się dziś zarówno tworzenie norm prawnych i procedur postępowania ludzi, jak też organizowanie współdziałających i służących im urządzeń pomocniczych, czy wreszcie powoływanie wyspecjalizowanych

²⁵ Grażyna Michałowska podaje definicję instytucjonalizacji międzynarodowych stosunków kulturalnych, jednak odwołując się do poglądów na media i komunikację jako część kultury, możemy zaadaptować daną definicję na użytek teorii w dziedzinie komunikowania. Zob. G. Michałowska, *Zmienność i instytucjonalizacja międzynarodowych stosunków kulturalnych*, Warszawa 1991, s. 313.

²⁶ *Mała encyklopedia wiedzy politologicznej*, pod red. M. Chmaja, W. Sokoła, Lublin 1996, s. 99.

²⁷ Е.Г. Пономарёва, *Политические институты и отношения в современной России*, Москва 2007, с. 8.

²⁸ Zob. S. Bieler, *Proces instytucjonalizacji międzynarodowych stosunków politycznych*, w: *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, pod red. J. Kukułki, Warszawa 1988, s. 319-320.

²⁹ Dynamizm i zmienność instytucji nie powinny w każdym razie prowadzić do odinstytucjonalizowania oraz zachwiania istniejącego ładu, gdyż spowoduje to destabilizację istniejącego porządku międzynarodowego oraz może wywołać konflikty na płaszczyźnie politycznej i wojennej. Dynamizm instytucji powinien świadczyć o ich elastyczności w zakresie zachodzących zmian cywilizacyjnych oraz rozwoju technologiczno-informacyjnego.

organizmów, które zapewniają trwałość i celowość działań w interesie określonej zbiorowości³⁰.

W przekonaniu Ireny Popiuk-Rysińskiej³¹ instytucje międzynarodowe można podzielić na trzy kategorie. Pierwszą kategorię stanowi prawo międzynarodowe, a dokładniej – normy prawne i ich zespoły. Ta forma instytucji międzynarodowych pełni przede wszystkim funkcję regulującą, określając zasady powszechne dotyczące państw w zakresie prawa międzynarodowego, ich prawa i obowiązki względem siebie, swojego społeczeństwa i społeczności międzynarodowej. Do tej kategorii należą: prawo dyplomatyczne, konsularne, traktatowe lub wojenne. Do drugiej kategorii zalicza się normy nieformalne (pozaprawne), ich zespoły, a także utrwalone sposoby i procedury postępowania. Grupa ta obejmuje funkcjonujące w stosunkach międzynarodowych normy i niewiążące prawnie decyzje i porozumienia, utrwalone statusy i role międzynarodowe, deklaracje konferencji międzynarodowych i inne przejawy moralności i obyczaju zaistniałego na trwałe w stosunkach międzynarodowych. Trzecia kategoria dotyczy uregulowanych form współpracy międzynarodowej, do których zalicza się: organizacje międzynarodowe, agencje funkcjonujące autonomicznie pod względem organizacyjnym i funkcjonalnym oraz organy międzynarodowe (organy organizacji międzynarodowych, stałe komisje i komitety międzynarodowe) i inne struktury współpracy. Wszystkie wymienione kategorie instytucji międzynarodowych w zależności od dynamiki i kierunku rozwoju stosunków międzynarodowych są poddawane poszerzaniu ich kompetencji oraz reinterpretacji i zmianie funkcji. Formy pozarządowe są niezbędne dla uzupełnienia działalności rządów, potwierdzenia przez społeczność państw narodowych działań zachodzących w przestrzeni światowej; są konieczne, ponieważ zastępują działalność struktur oficjalnych, kiedy nie są utrzymywane relacje między państwami.

Instytucjonalizacja międzynarodowa w dziedzinie komunikowania i informacji jako części kultury nie tylko pomaga ustalić priorytety i znaleźć dla nich rozwiązania implementacyjne, ale także „zinstytucjonalizowane oddziaływania kulturowe środowiska międzynarodowego tworzą kanał najbardziej delikatnego i dogłębnego wpływania na myśli oraz wyobrażenia polityków poszczególnych państw”³². Mimo to nie brak zakłóceń w procesie instytucjonalizacji komunikowania na płaszczyźnie międzynarodowej. Większość z nich wynika z odmiennych dążeń państw różnej hemisfery – wysoko rozwiniętych i biednych bądź państw przeży-

³⁰ *Polityka zagraniczna państwa*, pod red. J. Kukułki i R. Zięby, Warszawa 1992, s. 194.

³¹ Autorka dość wyczerpująco przedstawiła swoje rozważania na temat organizacji międzynarodowych w różnych publikacjach. Por. I. Popiuk-Rysińska, *Instytucje międzynarodowe*, [w:] E. Haliżak, R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Warszawa 2000, s. 338-342; *Mały słownik stosunków międzynarodowych*, pod red. G. Michałowskiej, Warszawa 1996, s. 53-54; M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie*, Lublin 2000, s. 180.

³² J. Kukułka, *Polityka zagraniczna a instytucjonalizacja życia międzynarodowego*, w: *Polityka zagraniczna państwa*, pod red. J. Kukułki i R. Zięby, Warszawa 1992, s. 201.

wających transformację systemową i ustrojową. Idzie tu przede wszystkim o globalistyczne zapędy krajów Północy i samostanowienie oraz poszukiwanie własnej tożsamości krajów Południa. Jest to czynnik hamujący rozwój instytucjonalizacji międzynarodowego ładu komunikacyjnego i informacyjnego.

Bibliografia

- S.J. Baran, J.S. McIntyre, T.P. Meyek, *Self, Symbols & Society. An introduction to mass communication*, New York 1984.
- S. Bielen, *Proces instytucjonalizacji międzynarodowych stosunków politycznych*, [w:] *Zmienność i instytucjonalizacja stosunków międzynarodowych*, pod red. J. Kukułki, Warszawa 1988.
- S. Braman, *A Pandemonia Age. The Future of International Communication Theory and Research*, w: *Handbook of International and Intercultural Communication Handbook of International and Intercultural Communication. Second Edition*, ed. by W.B. Gudykunst, B. Mody, Thousand Oaks – London – New Delhi 2002.
- J. Gryz, *Proces instytucjonalizacji stosunków transatlantyckich*, Warszawa 2004.
- C.J. Hamelink, *The Future of World World Communication*, [w:] *Valeriana. Eseje o komunikowaniu między ludźmi*, pod red. J. Mikułowskiego-Pomorskiego i Z. Bajki, Kraków 1996.
- A. Hurrell, *One world? Many worlds? The place of regions in the study of international society*, „*International Affairs*” 83: I 2007.
- T. Klin, *Wizje ładu międzynarodowego w niemieckiej i anglosaskiej myśli geopolitycznej w okresie II wojny światowej*, Toruń 2008.
- J. Kukułka, *Teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2000.
- R. Kuźniar, *Porządek międzynarodowy w XXI wieku*, Warszawa 2005.
- Sh. Loewenberg, *Open communication*, [w:] J. de Rivera (red.), *Handbook on Building Cultures of Peace*, New York 2009.
- Mała encyklopedia wiedzy politologicznej*, pod red. M. Chmaja, W. Sokoła, Lublin 1996.
- Mały słownik stosunków międzynarodowych*, pod red. G. Michałowskiej, Warszawa 1996.
- G. Michałowska, *Zmienność i instytucjonalizacja międzynarodowych stosunków kulturalnych*, Warszawa 1991.
- M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie*, Lublin 2000.
- T. Płudowski, *International Communication Flow: Global Media's Performance*, „*Global Media Journal – Polish Edition*”, nr 1, Spring 2006.
- Polityka zagraniczna państwa*, pod red. J. Kukułki i R. Zięby, Warszawa 1992.
- I. Popiuk-Rysińska, *Instytucje międzynarodowe*, w: E. Haliżak, R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Warszawa 2000.
- Sobczak, *Europejski ład komunikacyjny w procesie globalizacji*, [w:] *Europejska myśl polityczna wobec globalizacji. Tradycja i wyzwania współczesności*, pod red. J. Sobczaka i R. Bäckera, Łódź 2005.

- J. Sobczak, *Problemy społeczeństwa informacyjnego w dobie globalizacji*, [w:] *Bariery rozwoju na progu XXI wieku. Wybrane problemy*, praca zbiorowa pod red. T. Wallasa, Warszawa 2007.
- J. Symonides, *Prawo międzynarodowe jako normatywna podstawa stosunków międzynarodowych*, [w:] *Współczesne stosunki międzynarodowe. Praca zbiorowa*, Warszawa 2008.
- Współczesne stosunki międzynarodowe*, pod red. T. Łoś-Nowak, Wrocław 2008.
- Э.М. Брандман, *Глобализация и информационная безопасность*, „Философия и общество”, 2006 №1.
- Д.В. Кузнецов, *Роль современных коммуникаций в формировании массового сознания*, „Философия и общество”, 2004 №3, с. 92-104.
- А.А. Лазаревич, *Глобальное коммуникационное общество*, Минск 2008.
- Политические коммуникации*, под ред. А.И.Соловьёва, Москва 2004.
- Е.Г. Пономарёва, *Политические институты и отношения в современной России*, Москва 2007.

Global communication space and the institutionalization of international communication

The article presents the development of the idea of world order in international communication in the 20th century and evidence of its institutionalization. Conceptualization of information/communication flow in the process of the development of the international communication field has become more complex and at the moment includes not only the content flows, but also their infrastructure, recipients, types of flows and communication structures. At the present stage of the international order it is not the amount of information or knowledge, which possess the state, is important, but the number of streams of communication, in which the state participates. Institutionalization in the field of international communication and information helps to set priorities and find solutions for them with implementation.

Elena Zhminko jest absolwentką filologii polskiej i rosyjskiej Uniwersytetu Państwowego im. Aleksandra Puszkina w Brześciu. W latach 2005-2007 wykładowca akademicki w Katedrze Klasycznej i Współczesnej Filologii Obcej tejże uczelni. Obecnie finalizuje pracę doktorską pt. „Wizerunek państwa w komunikowaniu międzynarodowym – uwarunkowania teoretyczne” na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego.